

Matjaž Potrč: Dinamična filozofija

Peter van Inwagen pa se je ukvarjal z razmišljanji o sprejemljivih načelih sestavljenosti. Če najdemo primerna načela sestavljenosti, bi se lahko izognili preveliki ontološki razsipnosti in poljubnosti. Toda takšnih načel ne poznamo. Vsi poznani pristopi, ki gradijo ne predpostavki o obstoju množstva nejasnih ali jasnih bitnosti podpirajo pravilnosti stalnih gmotnega materializma.

Gmotni materializem kot okvir razlage fizike.

Ena izmed predpostavk fizike trdi, da je svet zelo razvejano in dinamično polje. Takšno stališče je združljivo z gmotnim materializmom. Več polj, ki nastopajo drugo nad drugim in se med seboj prepletajo, lahko pokaže širše zome kote gmote in ne več med seboj ločenih manjših bitnosti.

Kakšno je razmerje med ontologijo in za fiziko ustreznim matematičnim formalizmom?

Formalizem teorije polja z neskončno razsežnimi vektorji v Hilbertovem prostoru je del opisa strukturno kompleksnega polja. Polje samo ni predmet, ki ga sestavlja mnogo točk, četudi bi ustrezen opis njegove popolne prostorskočasovne strukturne kompleksnosti oziroma prepletenosti prav lahko zahteval matematični formalizem, ki takšne bitnosti postavlja.

Mnogo prostorskočasovnega spreminjanja označujejo v opisnem okviru številčne vrednosti različnih velikosti v raznih lokalnih prostorskočasovnih »točkah« ali »območjih«. Te vrednosti določenih velikosti lahko zlasti glede na njihovo umestitev opazujemo kot kompleksne, prostorskočasovno umeščene lastnosti gmotnega predmeta.

V sliki, ki jo opisujemo, jezik, ki omenja polja, ontološko pojasni več kot jezik, ki govori o delih. Zato v fiziki še ni treba opustiti izrazov, ki omenjajo dele in ločene predmete. Tako se lahko opiramo na očrt fizike. Pri tem ni potrebno omejevati pojmovnih možnosti fizike in tudi ne vsiljevati našega pogleda. Govor o delcih im ločenih predmetih ustreza tistemu, kar dejansko obstaja. To so območni strdki v pragmoti (*Urstuff*), ki sicer ne sodijo med prave metafizično neodvisne dele.

Posebna znanost, zdravi razum in njegovi predmeti.

Na podlagi spoznanj v fiziki lahko ontologijo ali neposredno ohranimo, odpravimo in izločimo ali pa jo opravičimo na višji ravni, kjer je bistveno ohranjeno.

Pri tej ohranitvi pomaga razumevanje resnice kot posredne korespondence in ne kot neposrednega ujemanja jezika z mislijo ter misli in sveta.

Mnogo izmed pravkar povedanega velja za jezik, za območno ontologijo fizike in za mnoge predpostavke filozofskega govora. Ta zadnja razmišljanja niso del uradne slike gmotnega materializma. Nekaj teh pa lahko vanj vgradimo, vendar to zahteva še nadaljnjše odločitve.

ČETRTEČ: NEJASNOST

NEJASNOST JE ODPORNA

Brezmejnost je splošno priznana kot značilnost nejasnosti. In brezmejnost prinaša odpornost. Zato je nejasnost odporna.

Terry Horgan trdi, da je prevrednotenje edini tekmelec spoznavnega pristopa. Toda prevrednotenje prinese tudi nejasnost. Zato morajo biti vsi tekmeči spoznavnega pristopa odporni. Spoznavni pristop namreč neguje spoznavno odpornost.

Brezmejnost je nasploh pripoznana kot značilnost nejasnosti.

Najprej bo orisana nejasnost, sledila pa bo kratka določitev brezmejnosti.

Kaj je nejasnost? Odseki sorites: kup.

Nejasnost povzroča uporaba predikatov, kot so reven in bogat, plešast in lasat. Še bolj običajen primer nejasnosti je kup. Težava s kupom je, da ni mogoče določiti natančnega števila zrn, pri katerem se prgišče zrn spremeni v kup. Ali kup vznikne pri 5.000 zrnih ali so morda dovoj tri zrna?

Sorites je grško ime za kup. Uporabljamo pa ga tudi kot skupno ime za različne primere nejasnosti, kot je denimo že predstavljeni primer plešca. Ko imamo opraviti z nizom soritesom, ga lahko razumemo kot kup, ki je sestavljen iz zrn ali pa kot skupek sklepanj po načelu *modus ponens*. Niz sorites vpeljemo tako, da začnemo z enim zrnom. Če eno samo zrno ne tvori kupa, potem se zdi upravičeno sklepati, da kupa ne tvorita niti dve zrnji. In res je, da eno zrno ne tvori kupa. Tako lahko naprej sklepamo, da tudi dve zrnji še nista kup. To predstavimo v obliki *modus ponens*:

$$p \rightarrow q, p \cdot \cdot q$$

kjer stoji *p* za »Eno zrno ne naredi kupa«, *q* pa za »Dve zrnji ne naredita kupa«.

Tako pridemo do sklepa, da dve zrnji ne zadoščata za kup. S ponavljanjem sklepanja *modus ponens* od dveh k trem zrnjem sedaj ugotovimo, da enako velja tudi za tri zrna. Prav lahko nadaljujemo, dokler ne dosežemo 10.000 zrn ali več. Formalno sklepanju ni kaj oči-

tati, saj eno zmo *ni* kup, z vsakim naslednjim dodanim zrom oziroma *modusom ponensom* pa to ugotovimo še za naslednje zmo v nizu. Vendar se zdi, da 10.000 zrn zadošča za kup. Sklepanje po soritesu pa to zanika.

Sodba, ki preide od enega k drugemu zrom in jo predstavlja sklepanje po *modus ponens*, določa celotni nadaljni niz sorites. Zaradi ponovljenih sklepov *modus ponens* se ta sodba razširi na celotni niz, ne glede na njegovo dolžino. Če začnemo z enim samim zrom, sklepamo, da 10.000 zrn še ni kup. Če pa začnemo z 10.000 zrn, imamo kup. Z odn. vzemanjem posamičnih zrn in ob uporabi *modus ponens* se znajdemo v obratnem položaju in smo prisiljeni trditi, da je eno zmo že kup. Pri nizu sorites tako pridemo do dveh nasprotujočih si nizov, v tem smislu, da vsakemu posameznemu koraku v nizu pripadajo protislovni semantični oziroma pomenski vrednosti. Oglejmo si torej takšen niz.

	Ni kupa	Kup
Število zrn:	1, 2	10.000
Začetek na levi:	Resnično	Neresnično
Začetek na desni:	Neresnično	Resnično

Če začnemo na levi, je prvi element v nizu *resničen*. Pri začetku na desni je ta isti element *neresničen*, kajti sedaj trdimo, da eno zmo tvori kup. Enako se zgodi pri začetku na desni. Skrajni desni element nedvomno vsebuje število zrn, ki zagotavljajo kup. Če začnemo na desni, je resnično, da 10.000 zrn tvori kup in neresnično, da eno zmo tvori kup.

Semantična vrednost celotnega niza, torej njegova resničnost ali neresničnost, je odvisna od prvega koraka, od naše izbire, da začnemo na levi ali desni strani niza. Izbrano semantično vrednost potem po parih razširi ponavljajoča uporaba *modus ponens* po vsem nizu. Vzemimo zmo številka 73. Pritisk z leve določi trditev »73 zrn tvori kup« kot neresnično. Enaka trditev je resnična kot posledica pritiska z desne strani niza. Tako je trditev o zrom številka 73 neresnična in hkrati resnična iz različnih zornih kotov, torej, ali jo dosežemo z leve ali pa desne strani. Če dopustimo hkratno učinkovanje obeh pritiskov, se soočimo s protislovjem. Vsako posamezno zmo namreč hkrati omogoča resnične in neresnične trditve.

Kje pa je zakoreninjeno protislovje? V brezmejnosti.

Brezmejnost.

Če bi obstajala docela določena ločnica, ki bi v nizu opredelila začetno točko kupa, ne bi bilo protislovja. Ali je res tako?

Predpostavimo, da kup postane kup, ko ima 73 zrn. V tem primeru ne bi bilo nejasnosti. Vse zbirke zrn pred odločilnim številom niso kupi in vse zbirke zrn, ki sledijo tej številki, so kupi. Ali bi to odstranilo tiste pritiske, ki prihajajo ali z leve ali desne strani soritsovega niza? Zdi se, da ne. Če začnemo s trditvijo, da eno zmo ne tvori kupa, in nadaljujemo z nizom sklepanj po pravilu *modus ponens*, nas to pripelje do končnega sklepa, da 10.000 zrn ne tvori kupa. V tem primeru se 73 zrn pojavlja na tisti smeri niza, kjer ni kupa.

To pomeni, da *ni meje* med začetno vrednostjo v nizu sorites in nasprotno mejo. Razlog za to je enostaven: čez cel niz sorites se razprostira zgolj ena vrednost, ki drugi vrednosti ne dovoljuje, da bi se pojavila. Če začnemo s predikatom »ni kupa« v primeru enega samega zrna in nadaljujemo s sklepanjem sorites, predikat »ni kupa« ostane celo za števila zrn *n*, ki daleč presegajo našo zdravorazumsko sodbo, kje se kup pričinja. Enako velja za začetek na desni strani niza, toda z nasprotnim predikatom. Kup se razteza od 10.000 zrn do enega zrna. To je *negativni* primer brezmejnosti v nizu sorites, ki se začne z enolično razširitvijo začetne vrednosti čez cel niz, ne glede na njegovo dolžino.

Opazili smo, da negativna brezmejnost razširi začetni predikat čez cel niz tako, da so vsakemu posameznemu primeru pripisane z nasprotnih strani niza protislovne semantične vrednosti. To velja za semantično nasprotujoče si predikate (kup/ni kup, plešast/lasat, reven/bogat), ki zaznamujejo nejasne predikate.

Na drugi strani pa opazimo, da se soritesov pritisk začne s primeri, kjer je pripis semantične vrednosti nedvomno resničen in se konča z jasnimi primeri, kjer je pripis neresničen, v sredini pa je nekaj nedoločenih primerov. To je *pozitivna* brezmejnost. Če začnemo z desno stranjo niza sorites, je resnična trditev, da tvori 10.000 zrn kup. To seveda velja tudi za 9.999 zrn in še več naslednjih primerov. Zdi pa se, da je trditev neresnična za dve zrn ali pa eno zmo. Ta pripis semantičnih vrednosti, ki se v nizu razlikujejo, sedaj vodi zdravi razum. Pripis semantičnih vrednosti torej ne usmerjajo več pritiski sklepanj *modus ponens*, ki se vselej pojavljajo v parih od ene točke v nizu do sosednje točke. Brez težav lahko vidimo, da so na eni strani niza primerki kupov, na drugi strani niza pa jasni primerki, ki ustrezajo predikatu »ni kupa«. Sredi niza pa so primeri, kjer morda ni določeno, ali gre za kupe ali ne. To vpelje *pozitivno* brezmejnost, kot jo pač premerjamo z merili zdravega razuma. Ker sedaj sledi pripisovanje predikatov merilom zdravega razuma, moramo pri razpravljanju o nejasnih predikatih merila zdravega razuma dojeti z vsoto resnostjo.

Ta splošni pogled na nejasnost, ki ga vodijo merila zdravega razuma, je temelj *pozitivnemu* določanju brezmejnosti v naslednjem smislu.

- (1) Na začetku niza sorites so resnične trditve;
- (2) na koncu niza sorites so neresnične trditve;
- (3) ni določnega dejstva o prehodu od ene k drugi vrsti trditve (Horgan, 1998).

V nizu torej pride do spremembe semantičnih vrednosti, vendar pa ni določene točke prehoda med različnimi vrednostmi teh trditve.

Pozitivna določitev brezmejnosti sledi širši perspektivi. Ta način gledanja je bližje našim običajnim in vsakdanjim načinom, ko pripisujemo resničnostno vrednost elementom niza sorites. Ti nizi pa vsebujejo nejasne predikate. Ker se naš pogled zdaj ozira na obširnejše dele niza in svoje sodbe oblikuje ob pogledu na zbirko zaporednih primerov (ne pa le po parih), ga lahko imenujemo *kolektivistični* oziroma skupnostni pogled. *Individualistični* oziroma na posamezne elemente usmerjen pogled pa ima nasprotno opraviti s strogim negativnim brezmejnim postopkom, ki napreduje po parih.

Individualistični in kolektivistični pogled prinašata s seboj različne semantične zahteve, ki jih ni mogoče hkrati zadovoljiti. Individualistično razumevanje brezmejnosti je negativno. V tem primeru ni meje, kajti le ena vrednost (resničnost ali neresničnost) obvladuje celotni niz. Kolektivistično razumevanje brezmejnosti je pozitivno. V tem primeru ni določne meje v nizu, čeprav se nekje v nizu zagotovo spremeni semantična vrednost. Individualističnim in kolektivističnim standardom ni mogoče hkrati ustreči.

Kolektivistične zahteve predpostavljajo nekje v nizu sorites spremembo, saj na levi strani ni kupa in so plešči, na desni pa je kup in kuštavci. To pomeni, da mora na neki točki priti do spremembe. Individualistične zahteve pa ne dopuščajo sprememb. Če sledimo napredovanju sklepanj po pravilu modusa ponensa z desne strani na levo, je celoten niz resničen. Če pa začnemo na levi strani, je celoten niz neresničen. V individualističnem nizu pa obstaja tudi neposredno protislovje semantičnega pripisovanja za vsak element posebej. Individualistični sunek z leve in desne povzročita, da je protisloven vsak element tega niza. Brezmejnost ima torej dva pola, negativnega in pozitivnega. Negativni individualistični pol vpeljuje brezmejnost na temelju odsotnosti vsakršne spremembe v nizu. To je trivialno. V individualističnem nizu ni meje, kajti ni prostora za razliko semantične vrednosti. Pozitivni kolektivistični pol dopušča spremembo v nizu sorites.

Nasprotujočih si semantičnih zahtev individualizma in kolektivizma ne moremo zadovoljiti hkrati. Če zadostimo individualističnemu semantičnemu sunku, potem sploh ni prostora za brezmejnost vzdolž celega niza. Če zadostimo pozitivnim semantičnim zahtevam, se brezmejnost pojavi na nevtralnem oziroma neodločenem področju v sredini niza. To področje nastopi nekje na sredi niza, ki ga opazujemo kot kolektivističnega. V tem primeru jasno vidimo, da so na levi strani plešči in na desni kuštavci, področje v sredini pa ne omogoča jasne slike. Najdemo namreč primere, kjer se ne moremo odločiti, ali je nekdo plešast ali ne.

Brezmejnost s seboj prinaša odpornost.

Najprej bomo razložili, kaj je odpornost. Potem pa bomo trdili, da je brezmejnost odporna. Kakšna je torej povezanost med odpornostjo in brezmejnostjo? Zakaj naj bi bila brezmejnost odporna?

Odpornost

Če redno telovadiš, postaneš odporen. To pomeni, da se boljše braniš nezaželenih učinkov v svojem okolju, kot če ne bi telovadil. Če dlakocepiš, postaneš neodporen. Če svoje odločitve zarišeš s širokim zamahom, si odporen. Odpornost v biološkem razvoju merimo s preživetveno vrednostjo posameznika in vrste.

Če na tablo prostoročno narišemo krog, poleg kroga pa še kvadrat, ni težko prepoznati, kateri lik predstavlja krog. Če pri tem uporabljamo stroga merila, ta krog pravzaprav ni krog. Naša roka ni dovolj natančna, da bi uspeli narisati popoln krog. Mnogo popolnejši je krog, ki je narisani z geometrijskim orodjem, torej s šestilom. Če upoštevamo stroga merila evklidske geometrije, pravega kroga nihče sploh še ni videl. Videvamo zgolj približke kroga, ne pa kroga. Zahteve, ki jih imamo za same po sebi razumljive, dovoljujejo, da

vidimo približek kroga kot pravi krog. Zahteve z velikimi pričakovanji in rezultatom, da za krog ni empiričnega kandidata, so neodporne. Cepijo dlake in so blizu individualistični negativni obravnavi nejasnosti v primeru niza sorites. Zahteve, ki so bližje vsakdanji uporabi, so bolj svobodne in odporne. Dopuščajo obstoj mnogih empiričnih krogov.

Brezmejnost in odpornost.

Odpornost določa pogoj (3) za brezmejnost. Trdi, da ni nikakršnega dejstva glede prehoda med nasprotnima semantičnima vrednostima v nizu sorites. Če bi v nizu sorites meja obstajala, bi obstajal tudi par elementov v takšnem nizu, kjer bi prvi določen predikat še imel, drugi pa bi bil brez njega.

Pogoj (3) nedvomno določa brezmejnost za kolektivistični primer. Negativna individualistična perspektiva ne podpira pogoja (3), saj v individualističnem primeru sploh ni prehoda od ene k drugi semantični vrednosti. Začetni element individualističnega niza ima tudi vlogo elementa prehoda vrednosti. Oba dela niza sorites spremenita eno semantično vrednost v drugo. Sklenemo torej lahko, da individualistična brezmejnost ne podpira odpornosti v vsakdnjem smislu. Odpornost najdemo nekje sredi niza, nekje v sivem področju. Pri individualističnem pristopu pa odpornost tudi ne dopušča določenega prehoda med dvema nasprotnima semantičnima vrednostima v nizu sorites. V individualističnem razumevanju niza pa ni nasprotujočih si semantičnih vrednosti. Zato je individualistični pol odpornosti negativen. Le da nasprotni semantični vrednosti prideta iz nasprotnih koncev individualističnega niza sorites. Ta dva konca pa svojo neodpornost brez izjeme vsilita celotnemu nizu.

Na drugi strani pa ni težko videti, da se pogoji odpornosti (1), (2) in (3) dobro prilegajo pozitivnemu primeru brezmejnosti, njenemu kolektivističnemu polu.

Nejasnost je odporna.

Če brezmejnost zaznamuje nejasnost in če brezmejnost s sabo prinaša odpornost, potem lahko sklenemo, da je nejasnost odporna.

Prevrednotenje kot edini tekmeč spoznavnega pristopa.

Prišli smo do sklepa, da je nejasnost odporna. Do tega sklepa pa lahko pridemo tudi po drugi poti. Tokrat trdimo, da obstajata dve temeljni razlagi nejasnosti glede na njeno brezmejnost: prevrednotenje in spoznavni pristop. Ker obe razlagi slonita na brezmejnosti, lahko sklepamo, da je nejasnost odporna. Začnemo s Horganovo trditvijo, da je prevrednotenje edini tekmeč spoznavnega pristopa in najprej določimo prevrednotenje, potem pa še spoznavni pristop.

Prevrednotenje.

Prevrednotenje oblikujeta dve trditvi. Prva trditev je, da je nejasnost nekoherentna. To pomeni, da nejasnost vodita dve vrsti semantičnih standardov, individualistični in kolektivistični, ki ju ne moremo zadovoljiti hkrati. Druga trditev prevrednotenja je, da je nejasni govor kljub tej nekoherenci logično obvladan. Kolektivistični standardi obvladajo indivi-

dualistične, saj jih prilagodijo tako, da noben par stavkov v mejnih primerih ni protisloven. Prevrednotenje *uvpeljavalja* nejasnost in je ne odpravlja na nihilističen način. Ime prevrednotenje izvira iz Nietzschejevega izreka o prevrednotenju vseh vrednost. V nizu sortesov pa imamo opraviti s prevrednotenjem vseh vrednosti.

Prevrednotenje in spoznavni pristop

Pri uporabi individualističnih standardov postane protisloven prav vsak element niza sortesov. Vsak element je namreč hkrati določen negativno in pozitivno. Vrnimo se k elementu tega niza številka 73. Pritiski z leve strani individualističnega niza ga določajo kot primer mer plešavosti. Pritiski z desne strani individualističnega niza pa ga določajo kot primer kuštravosti. Zdravi razum, ki podpira kolektivistični niz, ne more sprejeti takšnega dlakovega cepstva. Takšno stanje je za zdravi razum preveč nejasno. Prevrednotenje pa se opre na takšno veselo obvladovanje. Zato prevrednotenje uveljavlja nejasnost in je več ne odpravljajo na nihilističen način. Individualistični pristop je namreč poskušal izničiti nejasnost, ko je soritesov niz spremenil v vrsto protislovnih točk. Če je vsak element posebej protisloven, nejasnost ni možna. Vendar pa se prevrednotenje upre takšnemu pristopu in nejasnost se lahko veselo uveljavi.

Prevrednotenje in spoznavni pristop zanikata nejasnost v svetu. Torej zavračanje nejasnosti v svetu ne more biti opredelitev razlike med prevrednotenjem in spoznavnim pristopom. Prevrednotenje uveljavlja nejasnost. Enako pa velja tudi za spoznavni pristop. Trdil pa bom, da je nejasnost spoznavnega pristopa v svojem bistvu različna od nejasnosti prevrednotenja, četudi konec koncev obe stališči uveljavljata brezmejnost in z njo nejasnost. Razlika je, da ostaja spoznavni pristop pri klasični logiki in pri jasno določenih semantičnih mejah, kar pa za prevrednotenje ni nujno. Razlika med razlagama je v tem, da ena zatrdi brezmejnost pri nejasnem govoru, medtem ko druga pritrjuje brezmejnosti našega poznavanja ontoloških in semantičnih dejstev.

Prevrednotenje kot edini tekmelec spoznavnemu pristopu.

Začasno predpostavimo, da obstaja spoznavni pristop k nejasnosti. Naj velja tudi prevrednotenje nejasnosti. Ali obstajajo še drugi tekmelec spoznavnemu pristopu na grobozmatni ravni opisa? Če je uveljavljanje brezmejnosti merilo nejasnosti, to lahko zanikamo. Superprevrednotenje se na primer trudi znebiti brezmejnosti tako, da vpelje superresnico in superpemerresnico. Superresnica razširi pripisovanje resničnosti na vse primerne pogoje. Podobno je s superpemerresnico. Vendar je težko pričakovati, da na takšni podlagi uvedena metanejasnost pripelje do iskane meje. Če se bi to zgodilo, pa bi imeli še zmeraj opraviti z brezmejnostjo. Tako se superprevrednotenje pri uveljavljanju nejasnosti pokaže kot vrsta prevrednotenja. To pa velja ne glede na to ali superprevrednotenje tudi samo izrecno pristaja na tezo, da je pravzaprav vrednotenje.

Prevrednotenje določa odpornost.

Ni težko pokazati, da prevrednotenje določa odpornost. Prevrednotenje uveljavlja nejasnost, ko se sklicuje na brezmejnost. Brezmejnost pa lahko določimo kot odpornost. Tako je odpornost prav res temelj prevrednotenja.

Zato morajo biti vsi tekmelec spoznavnega pristopa odporni

Če so tako vsi tekmelec spoznavnega pristopa zvrsti prevrednotenja in če prevrednotenje določa odpornost, vse tekmece spoznavnega pristopa določa odpornost.

Spoznavni pristop vsebuje spoznavno odpornost.

Pokazati velja še, da vsebuje spoznavni pristop spoznavno odpornost.

Spoznavni pristop je stališče, ki gradi na prepričanju o obstoju meja. Natančno je določeno, kje se začne plešavost. Nejasna plešavost gledano z ontološkega stališča ne obstaja, kajti meje predikatov so natančno določene. To je zaželeno, saj nam pomaga ostati pri klasični logiki, kjer gre zgolj za resničnost in neresničnost in ni treba vpeljevati še drugih vrednosti.

Težava pa je, da zaželeno jasne lastnosti veljajo za ontologijo, ne pa za naše spoznavne zmognosti. Stališče je spoznavno, saj trdi, da

»propozicija, ki jo v mejnem primeru izraža nejasen stavek, je resnična ali neresnična in ne moremo vedeti, kaj od tega zares velja.« (Williamson 1997: 921)

Trditev, da v svetu ni nejasnosti se zdi smiselna. Večina meni, da je svet jasen. Zato so stališča o ontološki nejasnosti nenavadna. Drži pa, da pogosto ne moremo prepoznati ostrih ontoloških meja in robov. Zato lahko sklepamo, da je v svetu prepoznana nejasnost pogosto spoznavna. Takšno spoznavno nejasnost velikokrat zmotno prepoznavamo kot ontološko nejasnost. Naše spoznanje je zares pogosto zgolj približno in prožno. To je vsekakor koristnejše zaradi cilja preživetja vrste kot pa bi to bilo s togimi in docela določenimi bitji. Toda od tod pa še ne sledi, da je nejasen tudi svet.

Kaj spoznavni pristop trdi? Zgornji navedek ima dva dela. Najprej, zatrjeni so mejni primeri. To pomeni, da imamo nejasnost in torej tudi brezmejnost. Nejasnost je zatrjena z obstojem nejasnih stavkov. Nejasni stavki izražajo propozicije, ki so v mejnih primerih ali resnične ali neresnične. Tako med propozicijami in svetom vlada razmerje neposredne korespondence. Vendar pa o tem ujemanju med propozicijami in svetom ne moremo ničesar *vedeti*. Ker so stavki nejasni, mora torej biti nejasnost notranja našemu jeziku.

Večina našega govora je nejasna, če ga merimo s strogimi korespondenčnimi standardi. Če tako o čem govorimo, izrekamo ali nekaj resničnega ali nekaj neresničnega. Na voljo nimamo nobenega postopka, ki bi nam pomagal dokončno zvedeti, s katero resničnostno vrednostjo, z resnico ali neresnico, smo prišli v razmerje ujemanja oziroma korespondence.

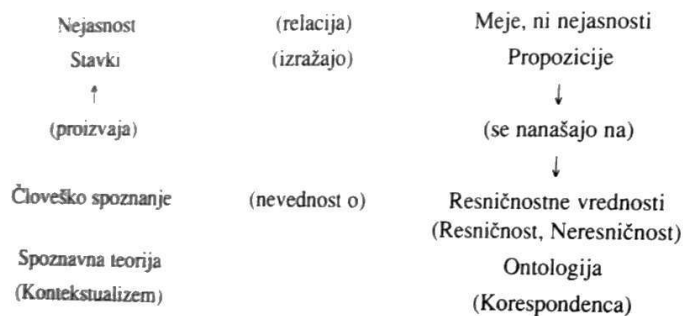
Večina našega jezika je nejasna. Pogosto ko govorimo, povemo nekaj resničnega ali neresničnega. Vendar pa ne moremo vselej res povedati, kaj od tega je dejansko resnično in kaj neresnično. Tako smo soočeni s položajem, v katerem vsevedno bitje ve za korespondenco v prav vsakem primeru, mi sami pa ne moremo povedati, kdaj imamo opraviti z resničnostjo kot z dokončnim ujemanjem in na kaj se opira resničnost kot korespondenca.

Težave imajo svoje korenine v korespondenčni teoriji resnice, ki jo sprejemajo zagovorniki spoznavnega pristopa pri pojavu nejasnosti. Ta teorija ima normativno zelo stroga

merila za pripisovanje resničnosti stavkom. Stavki natanko ustrezajo položajem v svetu. Strog ujemanje oziroma korespondenca velja tudi za nejasne trditve. Resničnost stavka Matjaž je plešasti te denimo natančno opredeljena. Stavki je resničen natančno do določene točke ali roba. Če Matjaž ni plešasti, potem je stavek neresničen.

Pogoji strogega ujemanja oziroma pogoji neposredne korespondence pa niso edini med tistimi, ki z njimi določamo resničnost ali neresničnost. V našem navedku nastopa dvoje razmerij, med propozicijami in resničnostnimi vrednostmi ter med stavki in človeškim spoznanjem. V primeru strogega korespondenčnega razmerja med propozicijami in resničnostnimi vrednostmi obstajajo meje in ni nejasnosti. Nejasnost pa nastopa, ko človeško spoznanje proizvaja stavke. Razprava velja posvetiti še razmerju med stavki in propozicijami ter med človeškim spoznanjem in resničnostnimi vrednostmi. Najprej bomo doslej vpeljane sestavine in razmerja med njimi predstavili s shemo. Razprava o tej shemi bo pomagala k razumevanju spoznavnega pristopa k nejasnosti. Potem se bomo ukvarjali z navidezno samoumevno trditvijo, da je brezmejnost v primeru spoznavnega pristopa k nejasnosti spoznavna brezmejnost. Ker pa je brezmejnost temelj odpornosti, bo nadaljnja trditev, da je odpornost značilna za spoznavni pristop.

Zgornji navedek Williamsonove opredelitve spoznavnega pristopa ilustrirajmo s shemo:

Ontološki del je na desni, spoznavni pa na levi. Obstaja še razmerje med njima.

Na desni strani je ontologija, propozicije in resničnostne vrednosti. Resničnostni vrednosti sta resničnost in neresničnost. Sta tisto, na kar se nanašajo propozicije. Opazimo lahko, da svet ni izrecno omenjen. Smo v vrsti fregejevskih položajev, kjer so reference resničnostne vrednosti. Propozicije se nanašajo na te resničnostne vrednosti, bodisi na resnično ali neresnično. Vse resnične propozicije se nanašajo na resničnost. Vse neresnične propozicije se nanašajo na neresničnost. Razmerje med propozicijami in resničnostnimi vrednostmi je referenčno razmerje. Referenca pa je tisto, na kar se izrazi nanašajo. Način, kako se izrazi na nekaj nanašajo, pa je neposreden. Imamo torej neposredno ujemanje oziroma neposredno korespondenco. Propozicije ustrezajo resničnostnim vrednostim in zato za nejasnost ni prostora. Obstaja natančna meja med resničnim in neresničnim za vsak posamezni primer. Ta meja se spreminja glede na različne primere v svetu. Tako ni-

smo nujno zavezani posplošitvam ali statističnim načelom. Ni nujno, da bi moja plešavost merila s povprečno plešavostjo ali pa, da bi jo opredelili kot popolno plešavost. Dovolj je, če se propozicije nanašajo na resničnostne vrednosti. Te resničnostne vrednosti se lahko spreminjajo pri različnih primerih plešavosti, pri posameznih ljudeh in celo pri prebivalstvu. Spomniti pa se moramo, kaj smo dejali o mejnih primerih nejasnosti. Odločili smo se v prid stališču, da v svetu ne more biti nejasnosti. V ontologiji nejasnost ne obstaja. Nejasnost je lahko edinole sad spoznanja. Vendar je pomembno, da se spomnimo, kako govorimo o mejnih primerih nejasnosti..

Nejasnost se nahaja na levi strani sheme. Najpomembnejša vloga pripada tu človeškemu spoznanju, četudi se spoznanje v precejšnji meri pojavlja na ne docela izrecni način. Težko je razumeti, da nekaj drugega kot človeško spoznanje lahko proizvede stavke, toda nekaj stavke dejansko proizvaja. Lastnost stavkov je, da so nejasni, kar je izrecno zatrjeno. Toda težko je razumeti, zakaj so stavki nejasni. Stavki so proizvod sposobnosti človeškega spoznanja, ki jih pač stori takšne. Kot stvaritev človeškega spoznanja sodijo na levi spoznavni deli sheme. Na spoznavni strani resničnost ne nastopa neposredno. Tako tu ni zaslediti semantičnih dejstev, obstaja pa ujetost, zapletenost v kontekst. Človeško spoznanje namreč proizvaja stavke, ki so občutljivi na kontekst. Brezmejnost je torej proizvedena zgolj glede na razmerje spoznavnega dela sheme do ontološkega. Le na ta način lahko zares govorimo o semantičnih dejstvih. Tako se moramo obmiti k opisu razmerij med spoznavno teorijo in ontologijo v shemi.

Tu sta dve vrsti razmerij. Prvi so stavki, ki izražajo propozicije. Stavki so vselej v razmerju s propozicijami, ki so od njih neodvisne. Bistveno za spoznavni pogled na nejasnost je razmerje med človeškim spoznanjem in resničnostnimi vrednostmi. Ne glede na to, da so resničnostne vrednosti v ontologiji jasno določene in med seboj ločene, ni možnega produktivnega razmerja med njimi in človeškim spoznanjem. Drugo pa je razmerje nevednosti. Nujno je, da človeškemu spoznanju resničnostne vrednosti v mejnih primerih sploh niso dostopne. Tako v mejnih primerih na ontološki strani obstajajo jasno postavljene resničnostne vrednosti, zaradi katerih človeško spoznanje nujno ostaja nevedno.

Toda, ali je v shemi prostor za brezmejnost? Če je, kam naj potem to brezmejnost umeštimo? Odgovor je, da brezmejnosti ne gre iskati na ontološki strani, kajti tam preprosto imamo jasne meje. Vendar pa brezmejnosti tudi ne najdemo na spoznavni strani. Človeško spoznanje in stavki so lahko nejasni, so pa nejasni zgolj v razmerju z resničnostnimi vrednostmi, kjer je človeško spoznanje nevedno.

Razmerje nevednosti v mejnih primerih torej zasnuje brezmejnost. Zato je nevednost lahko odporna. Odpornost je namreč določena kot odsotnost natančno določenih dejstev v primeru prehodov na mejah nizov sorites. Zakaj takšen primer odpornosti imenujemo spoznavna odpornost? Gre za našo vednost o mejah. Čeprav vednost tu ni neposredno umeščena na spoznavno stran sheme, je to še zmeraj razmerje med vednostjo, ki se opira na človeško spoznanje in zadeva umestitev meja ter z njo povezanimi resničnostnimi vrednostmi. Spoznavni pristop mora zajeti spoznavno odpornost. Odpornost spoznavnega pristopa se pojavi, kjer je človeško spoznanje v razmerju z resničnostnimi vrednostmi. Ker tega razmerja ne poznamo, ostajamo v nevednosti. Nevednost pa je bistvena za spoz-

navni pristop k nejasnosti, saj zasnuje odpornost. Spomnimo se, da tudi prevrednotenje gradi na odpornosti, čeprav je v tem primeru to spoznavna odpornost. Opraviti imamo z odpornostjo naših pojmov, ki jih ne moremo enačiti s propozicijami. V tem smislu je prevrednotenje morda na določen način bližje dejanskemu poteku psiholoških procesov kot pa to velja za spoznavni pristop in četudi so prvi občutki o tem lahko prav nasprotni.

Nejasnost je torej odporna.

Če obstajata zgolj dva grobozrnato določena tekmeča pri razlagi nejasnosti, prevrednotenje in spoznavni pristop, in če oba slonita na odpornosti, potem lahko trdimo, da je nejasnost odporna zaradi njene značilne brezmejnosti.

PREVREDNOTENJE, ZDRAVI RAZUM IN POSREDNA KORESPONDENCA

Lotimo se vprašanja sprave med filozofskim zanikanjem ontološke nejasnosti in prepričanji zdravega razuma, ki postavljajo nejasne predmete, lastnosti in relacije. Ta načrt se pojavi pri vsakem stališču, ki zanika ontološko nejasnost. Še zlasti pa je žgoč pri prevrednotenju, ki trdi, da ontološka nejasnost ni možna. Omenjena in uporabljena je zamisel, da je resnica za nejasni govor in za nejasne vsebine misli oblika posredne korespondence jezika oziroma misli. Supervaluacionizem oskrbi en, ne pa tudi edini način udejanjenja zamisli posredne korespondence.

Splošna zgradba

1. Teza: Zdravo razumski realizem je zavezan ontološki nejasnosti.
2. Antiteza: Zdravi razum dojame nejasnost na tak način, da ontološka nejasnost ni možna. Rezultat: Zdravo razumski realizem se razgradi. Zdravi razum je zavezan predmetom in lastnostim, ki glede na sam zdravi razum niso možne.
3. Sinteza: Zdravo razumski realizem je območno ontološko zavezan svojim nejasnim postavkam; ni pa dokončno ontološko zavezan svojim nejasnim postavkam; zato zdravi razum zavrača ontološko nejasnost.

Teza: Naiven zdravo razumski opis zdravo razumskega realizma.

Antiteza: Zdravi razum oblikuje nejasnost na tak način, da ontološka nejasnost ni možna.

Zdravi razum oblikuje nejasnost tako, da slednja bistveno vsebuje brezmejnost.

Brezmejnost ima dve pojmovni strani, ki dozdevno nejasnim predmetom in lastnostim nalagata vzajemno neizpolnjive zahteve

$$\begin{aligned} P1 &\rightarrow P2 \\ P1 \\ \therefore P2 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} P2 &\rightarrow P3 \\ P2 \\ \therefore P3 \\ (n) (Pn &\rightarrow Pn+1) \\ P1 \\ \therefore P10^7 \end{aligned}$$

Prikaz prevrednotenja izhaja neposredno iz načina, kako zdravi razum uvede nejasnost

$$\begin{aligned} (n) (Pn &\rightarrow Pn+1) \\ P1 \\ \therefore P10^7 \\ -(n) (Pn &\rightarrow Pn+1) \\ (En) (Pn &\& -Pn+1). \end{aligned}$$

Tako je zdravi razum v precejšnji napetosti sam s seboj: Zdravi razum dojame nejasnost tako, da so nejasni predmeti in lastnosti sprejeti v zadnji ontologiji. Na drugi strani pa po mnenju prevrednotenja nejasnih predmetov in lastnosti ne moremo sprejeti za sestavine zadnje ontologije.

1. Prepričanje zdravega razuma o samem sebi: zavezanost nejasnim predmetom in lastnostim v svetu.
 2. Prepričanje zdravega razuma o nejasnosti: v svetu ni nejasnih predmetov in lastnosti.
 3. P & -P: v svetu obstajajo nejasni predmeti in lastnosti in v svetu ni nejasnih predmetov in lastnosti. (iz 1 in 2)
- \therefore Zdravi razum se razgradi.
(\therefore Zdravi razum in prevrednotenje nista združljiva.)

Sinteza: Zdravo razumski realizem je ontološko območno zavezan svojim nejasnim postavkam; ni pa ontološko dokončno zavezan svojim nejasnim postavkam. Zdravi razum meni, da ontološka nejasnost ni možna.

Supervaluacionizem in iterirani supervaluacionizem, zlasti tista vrsta, ki zanika ontološko nejasnost, obravnavata resničnost pri nejasnem govoru kot zadevo posredne korespondence.

Resnica kot posredna korespondenca ponudi uvajanje kontekstualne semantike, zlasti njeno razlikovanje med dokončnimi in območnimi ontološkimi zavezanostmi.

Predlagani sta dve hipotezi o dejanski naravi zdravo razumskega realizma: H1, H2.

H1: Zdravo razumski realizem je ontološko dokončno zavezan obstoju predmetov in lastnosti kot svojim nejasnim postavkam.

H2: Zdravo razumski realizem je zgolj območno zavezan obstoju predmetov in lastnosti kot svojim nejasnim postavkam.

Vračamo se k razgraditvenemu argumentu in ugotovimo, da ta razgradi zdravi razum zgolj v primeru, če je H1 resnična.

- 1 Prevrednotenje odraža zdravi razum.
- 2 Če prevrednotenje odseva zdravi razum in je H1 resnična, potem je zdravi razum v napetosti sam s seboj.
- 3 Zdravi razum sam s seboj ni v napetosti. Tako H1 ni resnična.

Samo dejstvo, da se zdravo razumski realizem razgradi zgolj pod H1 in da je teoretsko zaželeno, da se stališče ujema z zdravim razumom, tvorita zelo močno oporo za H2 ter proti H1.

Zakaj se zdi stališče H2 neprišteveno?

Ko se ubada s filozofskimi vprašanji, se zdravi razum zmede in mu spodrsne zavoljo pre-tanjenih pojavov lovljenja ravnotežja.

V primeru, o katerem smo razpravljali, se zdravi razum zmede in mu spodrsne zavoljo njegovih lastnih zavezanosti.

Okvir kontekstualne semantike ima sredstva, s katerimi dokaj prepričljivo razloži zmedo zdravega razuma. Poudarek mora biti na: i. kako nenavadno je, da so primerni semantični standardi neposredno korespondenčni, ii. kako zlahka zdravemu razumu spodrsne pri nihanju med bolj tipičnimi implicitnimi lovljenji ravnotežja pri jezikovnih igrah in med zahtevami neposredne korespondence, ki je pripravna za zadnje ontološke zaveze.

PETIČ: SPOZKANJE

UVOD V KOGNITIVNO FILOZOFIJO IN DINAMIČNO KOGNICIJO

Kognitivna filozofija je eno izmed področij, ki tvorijo kognitivno znanost. Njena naloga je opredeljevanje pojmovnih možnosti pri modeliranju spoznanja. Ena taka možnost je dinamična kognicija, kot primer za modeliranje oziroma oblikovanje spoznanja in spoznavnih sistemov.

Kognitivna znanost

Kognitivna znanost združuje različna področja, ki se ukvarjajo z opredelitvijo spoznavnih sistemov oziroma sistemov za predelavo informacij, kakršni so računalniki, živali in ljudje. Kognitivne znanosti ne zanimajo zgolj popolnoma spoznavne funkcije, kot je na primer mišljenje, ampak tudi predelave informacij, ki so denimo povezane z motoriko oziroma premikanjem, saj inteligentni sistemi obdelujejo podatke zaradi premikanja organizma v svojem okolju.

Kognitivno znanost predstavljajo različna področja, ki preučujejo spoznanja in spoznavne sisteme. To so psihologija, nevrofiziologija, umetna inteligenca z računalništvom in tudi filozofija.

Kognitivna filozofija

Filozofija je veda o splošnem in pojmovnem spoznanju, ki ju preučuje z različnimi pristopi in metodologijami. Filozofija ima različne veje kot so ontologija ali veda o bivajočem (krava kot bitnost je tako predmet ontologije), spoznavna teorija ali veda o načinih spoznavanja (naše znanje o kravi sodi k spoznavni teoriji), etika ali veda o moralno primernih postopkih (splošne odgovore na vprašanje ali lahko kravo jemo ali pa naj bomo raje vegeterjanci ponuja etika), estetika ali veda o lepem (krava kot lep predmet je področje estetike).

Spoznavna teorija je najbližje kognitivni filozofiji, kajti kognicija je zgolj s tujko imenovano spoznavanje.